

СПЕЦИФІКА РОБОТИ З ХОРОВИМ КОЛЕКТИВОМ У СУЧАСНИХ МИСТЕЦЬКИХ УМОВАХ

А Представлено шляхи модернізації роботи з хоровими колективами, які зумовлені умовами розвитку сучасного культурно-мистецького простору. Внаслідок поступової відмови від державного фінансування у хорових колективах необхідно впроваджувати нові стратегії, які були скеровані з урахуванням запитів вітчизняної аудиторії. Наростає інтерес до театралізованих форм, які б дозволяли представити хорові твори у синтезі зі сценічним рухом, освітленням, драматичною грою. Реалізація даних проєктів можлива за умови залучення до створення концертних програм хорових колективів режисерів, хореографів-постановників. Нагальною потребою є виконання творів, які відносяться до різних стилів музичного мистецтва, а також упровадження театральної освіченості при підготовці хорових диригентів.

Ключові слова: хоровий колектив; хор; диригент; театралізовані форми; сценічний рух

Актуальність проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями. Хорове виконавство є невід'ємним компонентом розвитку української культури сьогодення. Воно має давнє коріння та продовжує відігравати важливу роль у практиці сьогодення. Низка хорових традицій, що сформувались протягом століть залишаються незмінними та зберігають свою актуальність. Проте процес роботи з хоровим колективом в умовах сьогодення вимагає перегляду методичних підходів і набуття нових мистецьких і художньо-естетичних орієнтирів. Нагальним питанням постає переосмислення та певна трансформація методики роботи з хором, оновлення принципів із солістами, тих основ, на які треба звертати увагу.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Вітчизняний дискурс гостро реагує на зміни наративів розвитку культурного простору, що проявляється у зверненні уваги до питань зміни векторів хорового виконавства. Зокрема необхідність упровадження театральної педагогіки в системі диригентсько-хорової підготовки студентів піднімається в праці С. Іригіної. Особистісні та професійні якості, якими має володіти сучасний хормейстер, окреслюються такою авторкою як О. Прокулевич. Питання трансформації аудіо-візуальних параметрів сценічного простору в мистецькій діяльності хорових колективів та атрибути хорової театралізації аналізуються О. Дондик та Я. Кириленко та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значні досягнення вітчизняних дослідників, які пов'язані з висвітленням можливих стратегій розвитку хорового виконавства, низка питань залишаються недостатньо дослідженими та такими, що потребують системного викладу.

Метою статті виступає виокремлення специфіки роботи з хоровим колективом із огляду на ті тенденції,

що простежуються в сучасному українському культурно-мистецькому просторі. Дана мета розкривається у виокремленні важливості взаємозв'язку між запитом глядацької аудиторії та тим культурним продуктом, що створюється в останні десятиліття.

Викладення основного матеріалу дослідження. В українському мистецькому просторі нині функціонує чимало хорових колективів. Їхня діяльність здебільшого пов'язана з виконанням музики фольклорного та академічного спрямування. В останні роки почали змінюватись пріоритети публіки, що надаються в першу чергу естрадній музиці. Наявне зменшення зацікавленості у музиці серйозній, причому виявляється нагальною потреба у зміні профілю діяльності хорових колективів. Чимало хорів знаходились на державному фінансуванні, проте зараз на рівні Міністерства культури, молоді і спорту все частіше починає поставати питання стосовно доцільності такої закономірності. Національні хорові колективи, які отримують державне фінансування, так чи інакше мають дотриматись певних етичних норм, проте це не закріплене на законодавчому рівні.

Ірина Подоляк, заступниця міністра культури, в інтерв'ю, проведеному на українському радіо, зазначила про доцільність упровадження проєктного принципу, за яким підтримка надається різним колективам, без винятку. Проте здійснюватись це має лише за умови наявності конкретної потреби. «Можливо, завдання держави – не казати «цей хор або ця інституція будуть отримувати державну підтримку»? На мою думку, завдання держави – сформулювати принципи, за якими будь-хто зможе апелювати до державної підтримки. Це проєктний підхід» [4]. Відтепер кожен із хорових колективів повинен відстояти своє право на фінансову підтримку, яка буде полягати й у доведенні своєї ексклюзивності, й досить доречним є звернен-

ня до роботи фондів, які надають можливість розвинути конкретні потреби творчих колективів. Наразі потрібно зазначити, що даний принцип не обмежує здатність до самовираження, адже за рахунок фактору наявності глядацької уваги набувають розвитку певні тенденції або зникають якісь інші. І. Подоляк вказує на те, що тут не йдеться про наявність якоїсь цензури чи заборон. «При цьому мова не може йти про жодні заборони якихось колективів, у нас вільна держава, і про заборону творчого вираження не йдеться. Ви вільні ходити на будь-які концерти, ви голосуєте своїм гаманцем» [4].

Велика увага має надаватись не лише розвитку суто музичних даних співаків та артистів хору, а й іншим – позамузичним чинникам. Зокрема йдеться про впровадження уваги до менеджменту розвитку хорового мистецтва. Подібний чинник не лише сприятиме покращенню конкурентоспроможності колективів, а й їхньому внутрішньому зростанню. Саме діяльність професійних менеджерів у сфері соціокультурної діяльності може сприяти розвитку хорових та інших мистецьких колективів. Досить важливим тут є конкурсний принцип відбору фахівців, причому це стосується не лише менеджерів, а й арт-директорів, художніх керівників колективу. Як показує практика, зі зміною тих, хто очолює хоровий колектив, може істотно змінитись вектор діяльності, адже саме вони виступають рушійною силою на шляху формування домінуючої стратегії розвитку.

При цьому не варто забувати, що саме диригент-хормейстер якнайбільше організовує діяльність колективу. Його творчі принципи здатні об'єднати різних виконавців, які мають не однаковий рівень підготовки та не мали достатнього досвіду втілення театралізованих форм. Проте у процесі спільної роботи можливе досягнення поставленої мети та її гідної реалізації. «Диригент-хормейстер – висококваліфікований співак-ансамбліст, наділений індивідуальною художньою основою, який має бездоганне внутрішнє чуття, цілком вивірений план кожної репетиції, так як суттєво лімітований часом, що й разуче відрізняє його від виконавця-соліста, бездоганно відчуває музичний твір і готовий втілити власний виконавський задум із хоровим колективом» [5, с. 312–313].

Надзвичайно важливу роль нині відіграє практика впровадження в систему хорової підготовки навичок театралізації. Подібні проєкти необхідно впроваджувати спочатку на тимчасовій основі, коли у закладах вищого мистецького спрямування проводились би відповідні майстер-класи чи тренінги. Після успішної реалізації подібних ініціатив доцільно їх вводити у програму підготовки спеціалістів напрямів «хоровий спів» і «хорове диригування». «У вітчизняній си-

стемі художньої освіти сьогодні як ніколи актуально освоєння нових педагогічних форм і методів навчання і виховання. Зокрема, великий інтерес викликає педагогічний потенціал хорового театру» [2, с. 67]. Театралізовані виступи хорових колективів набувають поширення у мистецькому просторі України. Зокрема мова йде про проникнення поза музичного начала у концертну програму, яка часто є зрежисованою та такою, що містить елементи акторської імпровізації. Дана театралізація неможлива без залучення жестів, мімічних рухів чи елементів танців. Подібна практика вже знайшла втілення у виступах київського камерного хору «Хрещатик», який прагне створити не лише музичну програму, а й цілісне шоу. Цей підхід є таким, що дозволяє привернути увагу більшої глядацької аудиторії. Причому колектив не зосереджує увагу на виключно сценічних виступах, а комбінує їх з «академічними». «Діяльність хору «Хрещатик» розгортається відразу в декількох різних напрямках творчої актуалізації. Вони включають у себе й різноманітні концерти класичного спрямування, і специфічно-фольклорну сферу, і різноманітні творчі прем'єри й презентації сучасних українських і зарубіжних композиторів» [1, с. 349]. Для хору притаманна концертна діяльність експериментального плану, в результаті чого виконується чимало творів, приналежних до естрадної музики (рок, поп-музики та джазу). Власне подібна стратегія має перспективний характер, адже розширення репертуару сприяє залученню інтересу до мистецьких виступів серйозних колективів, які можуть поєднувати у своїх програмах і академічні, і естрадні, і фольклорні твори.

Даний приклад є не єдиним у сучасному культурно-мистецькому житті України. Протягом останніх років починає набувати поширення тенденція до переосмислення постановок різних вокально-інструментальних творів, у тому числі й опер. Так, прагнення відтворити барокову оперу в її первинному вигляді призводить до намагань наділити хор більшими повноваженнями, аніж це здійснювалось у постановках за радянських часів. Відбувається позбавлення хору статичності, наявні спроби динамізувати дію не лише за рахунок вокальної динаміки та експресії, а й шляхом надання хористам можливості заповнювати простір хореографічними рухами. Така можливість відкривається у разі наявності у хоровому колективі режисера та хореографа-постановника. Звісно, лише частина колективів модернізувала свою діяльність у даному напрямі. Більшість із них поки що залишаються на позиції суто академічного виконавства.

Поширення такого явища як хоровий театр сприяє залученню тих компонентів, які наявні в інших сценічних жанрах. С. Іригіна відзначає, що хоровий театр

включає сценічну дію, декорації, освітлення та реквізит. Разом з тим театралізація можлива як гра з джерелом і специфікою видобування. «Хоровий театр, як синтез хорового співу та сценічного втілення музики, передбачає залучення не лише співацьких та акторських засобів, але й режисерську участь, адже у виразному комплексі хорового театру об'єднані спів і пластика, сценічний рух і хореографія, драматична майстерність, гра на різних інструментах, ігрові моменти, звукові та світлові ефекти, костюми чи окремі аксесуари, декорації та реквізит. Хоровий театр відкриває можливості і для нових акустичних прийомів: сценічний рух виконавців обумовлює рух джерел звуку, стереофонічні, антифонні ефекти» [2, с. 68]. Задля впровадження подібних форм доцільним є введення такого напрямку, як «театральна педагогіка», у процес підготовки артистів хору. Даний феномен дозволив би полегшити подальшу професійну діяльність у хоровому колективі та сприяти всебічному розвитку виконавців-хористів. Наголосимо, що існує низка творів українських композиторів-академістів, які розраховані на театралізовані хорові форми, зокрема це хорова фолк-опера І. Шамо «Ятранські ігри» та фолк-опера Є. Станковича «Коли цвіте папороть».

Загалом відзначимо, що просування подібних форм поступово стає ознакою сьогодення, адже театралізація поширюється навіть у суто інструментальному виконавстві, стаючи відповіддю на глядацькі запити. «Звернення до театралізації в сучасній художній культурі багато в чому обумовлено тенденцією міжвидового, а також між- та середжанрового синтезу. У результаті розвиваються нові, синтетичні в своїх можливостях форми, стираються різкі межі у сферах виконавства, які академічно відокремилися» [2, с. 67]. Можливості хорової театралізації не завжди пов'язані з додаванням сценічних елементів там, де вони були передбачені автором, а й розкриттям можливостей для поширення цієї творчої практики, використовуючи акустичні можливості розділення хору на окремі групи та розміщення їх на відстані в межах концертної зали чи навіть поза нею. «Професійне виховання музикантів у наш час не може існувати без знань і застосування теоретичних і практичних досліджень у галузі театральних систем і різних напрямів окремих театральних шкіл» [3, с. 117].

Висновки з даного дослідження. Сучасні культурні реалії вимагають перегляду тих принципів роботи з хоровим колективом, які існували у ХХ столітті. Внаслідок поступового впровадження проєктного, а не державного фінансування мистецьких колективів, набуває необхідності виникнення нових стратегій розвитку хорів. Вектор глядацьких інтересів сьогодення лежить у сфері театралізованих форм, які передба-

чають поєднання суто музичних виступів із іншими мистецькими явищами. Зростає необхідність у появі режисера, хореографа-постановника при хорових колективах. Упровадження театралізованих форм передбачає використання не лише співу, а й сценічного руху, хореографії, ігрових моментів, візуальних ефектів, костюмів і декорацій. Окрім цього, актуалізуються можливості втілення даних принципів у творах, які не пов'язані зі сценічністю. Пропонується впроваджувати практику освоєння принципів театралізації при підготовці студентів у закладах вищої освіти мистецького спрямування. Необхідною умовою постає включення різностильового музичного матеріалу до репертуару хорових колективів, що сприяло б зростанню глядацької уваги.

Перспективи подальших розвідок полягають у висвітленні провідних тенденцій розвитку хорового виконавства у вітчизняному мистецькому просторі.

📖 Список використаних джерел

1. Дондик О. І. Трансформація аудіо-візуальних параметрів сценічного простору в мистецькій діяльності академічного камерного хору «Хрещатик». *Мистецтвознавчі записки*. 2017. Вип. 32. С. 344–354.
2. Іригіна С. О. Театральна педагогіка як мистецько-педагогічна проблема у системі диригентсько-хорової підготовки майбутніх учителів-музикантів. *Наукові записки [Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]*. Сер. : Педагогічні науки. 2017. Вип. 157. С. 65–70.
3. Кириленко Я. О. Сценічна репрезентативність як атрибут концертно-хорового жанру: на шляху до створення хорового театру. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури*. 2014. Вип. 33. С. 111–119.
4. Потрібно переглянути принципи фінансування національних колективів – заступниця міністра культури. URL: <http://nrcu.gov.ua/news.html?newsID=91179>.
5. Прокулевич О. Особистість диригента-хормейстера (сутнісні ознаки професійної характеристики). *Хорове мистецтво України та його подвижники: матеріали VI Міжнародної наук.-практ. інтернет-конф. (м. Дрогобич, 19-20 жовт. 2017 р.)*. Дрогобич : ДДПУ ім. І. Франка, 2017. С. 310–318.

📖 References

1. Dondyk, O. I. (2017). Transformatsiia audio-vizualnykh parametrov stsenichnoho prostoru v mystetskii diialnosti akademichnoho kamernoho khoru "Khreshchatyk". *Mystetstvovnavchi zapysky*, 32, 344-354 [in Ukrainian].
2. Iryhina, S. O. (2017). Teatralna pedahohika yak mystetsko-pedahohichna problema u systemi dyryhentsko-khorovoi pidhotovky maibutnykh uchyteliv-muzykantiv. *Naukovi zapysky [Tsentralnoukrainskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka]*. Ser.: *Pedahohichni nauky*, 157, 65-70 [in Ukrainian].
3. Kyrylenko, Ya. O. (2014). Stsenichna reprezentatyvnist yak atribut kontsertno-khorovoho zhanru: na shliakhu do stvorennia khorovoho teatru. *Aktualni problemy istorii, teorii ta praktyky khudozhnoi kultury*, 33, 111-119 [in Ukrainian].
4. *Potribno perehlianutu pryntsypy finansuvannia natsionalnykh kolektyviv – zastupnytsia ministra kultury*. Retrieved from <http://nrcu.gov.ua/news.html?newsID=91179> [in Ukrainian].
5. Prokulevych, O. (2017). Osobystist dyryhenta-khormeistera (sutnisni oznaky profesiinoi kharakterystyky). *Khorove mystetstvo Ukrainy ta yoho podvyzhnyky: materialy VI Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii (pp. 310-318)*. Drohobych: DDDPU im. I. Franka [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 07.11.2019

Остапенко Лариса, Нарожная Надежда. Специфика работы с хоровым коллективом в современных художественных условиях.

Ⓐ Представлены пути модернизации работы с хоровыми коллективами, обусловленные условиями развития современного культурно-художественного пространства. Вследствие постепенного отказа от государственного финансирования в хоровых коллективах необходимо внедрять новые стратегии, которые бы учитывали запросы отечественной аудитории. Нарастает интерес к театрализованным формам, позволяющим представить хоровые произведения в синтезе со сценическим движением, освещением, драматической игрой. Реализация подобных проектов возможна при условии привлечения к созданию концертных программ хоровых коллективов режиссёров, хореографов-постановщиков. Насущной необходимостью является исполнение произведений, относящихся к разным стилям музыкального искусства, а также внедрение театрального образования при подготовке хоровых дирижёров.

Ключевые слова: хоровой коллектив; хор; дирижёр; театрализованные формы; сценическое движение

Ostapenko Larysa, Narozhna Nadiia. Specificity of Work with Choirs in Modern Artistic Conditions.

Ⓢ The ways of modernization of work with choral groups, due to the conditions of the modern cultural and artistic space, are presented. Due to the gradual refusal of state funding of choral groups, it is necessary to introduce new strategies that take into account the needs of the domestic audience. There is growing interest in theatrical forms, allowing to present choral works in synthesis with stage movement, lighting, and dramatic play. Implementation of such projects is possible with recruitment of directors, choreographers. An urgent need is the performance of works of different styles of musical art, as well as the introduction of the subject of theater art in the education of choral conductors.

Key words: choir collective; choir; conductor; theatrical forms; stage movement

Остапенко Лариса Вікторівна, кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри музичного мистецтва Київського національного університету культури і мистецтв

E-mail: ostaplor@ukr.net

Нарожная Надія Іванівна, кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри музичного мистецтва Київського національного університету культури і мистецтв

E-mail: seksia_axm@ukr.net